

ПРЕУСТРОЙСТВОТО И ЛИТЕРАТУРНАТА НАУКА

(Анкета)

Водено от желание да влезе в по-активен диалог със своите читатели и сътрудници, сп. „Литературна мисъл“ организира анкета на тема „Преустройството и литературната наука“. Въпросите, които отправяме към българските литературоведи и литературни критици, засягат някои от възловите проблеми на литературния и научния живот. Надяваме се, че те ще се превърнат в основа за интересен и откровен разговор. Списанието е готово да публикува всички мнения.

Отговорите отпечатваме по реда на получаването им в редакцията без изменения. Разговорът ще продължи в следващите броеве на сп. „Литературна мисъл“.

Литературна мисъл

1. Кои са според Вас най-важните проблеми, които българското литературознание трябва да реши?
2. Какво трябва да се промени в подхода към литературното наследство?
3. Как да се повиши авторитетът на съвременната ни литературна критика и да се обвърже тя по-здраво с народната оценка?
4. С кои остарели стереотипи на мисленето и организацията в литературната наука трябва да се разделим?
5. Съществуват ли в литературознанието опити за „самооценка“, има ли случаи, в които литературната наука се е откъснала от практиката; какви са преobraженията на монополизма в литературознанието?
6. Смятате ли, че расте идейната и художествената подготовка на младите литературоведи и какво още трябва да се усъвършенствува при работата с тях?
7. По какви пътища се усвоява у нас световният литературоведски опит и какво още не ни достига в тази област?
8. Посочете най-силните страни на съвременната българска литературна наука в развитието ѝ след Априлския пленум на ЦК на БКП през 1956 г.
9. Съществуват ли излишни прегради пред плурализма на мненията в литературознанието?
10. Кой въпрос бихте желали сами да формулирате и да развиеете?

ЕФРЕМ КАРАНФИЛОВ:

1. Създаването на една цялостна история на българската литература във връзка с историята на българската култура и народопсихологията.
Тук ще бъдат включени всички проблеми от методологията до стилистиката.
2. Да се преодолее инерцията на писане монографии с дисертационна цел — напротив, би трябвало да се търси по-цялостно проучване на отделните значителни твор-

ци не само с оглед доколко са забравени, а доколко ще се открият нови страни в творчеството им, мястото им в литературния процес, своеобразието на героите им.

В нашите монографии ние можем не само да разкажем за живота и творчеството на един писател, да анализираме произведенията му, но можем да видим живота и творчеството му като драма или като мъчително възкачване по зигзагите към върха на съвършенството.

Днес често творенията на значителни наши писатели стават суровина в „промишлеността“ на научните работи за добиване на научни звания. Много често се изследват области, където най-бързо и най-ефективно ще се постигнат резултати, а трудната проблематика, която изисква време при разработката, се заобикаля.

В подхода към писателите от миналото трябва да има и обич, и всеотдайност, защото, както голяма заслуга е да се открие един нов талант, също така голяма заслуга е да се преоткрие един значителен писател, заробен под пластове на забравата, и той да блесне с цялата си хубост.

3. Авторитетът на съвременната литературна критика ще се повиши, когато литературните критици най-напред се научат да пишат така, че да накарат да ги четат читателите, а не само затворените „научни кръгове“. По този начин литературната критика ще „принуди“ читателите да четат и съвременната литература, да гледат на книгата не като на учебен предмет или средство за забава, а като на дълбоко човешко преживяване. Борбата за читатели в ерата на телевизията и видеозаписите е дълг и на литературната критика.

Всяка наука си има своя терминология, но всеки истински учен и критик си има свой стил, който изпълва тази терминология с негово лично звучене. А това е много важно.

4. Култът на личността оказваше влияние не само на начините на мислене, но и на начините на изразяване. Той запрещава и някои жанрове, като есеистиката например.

Тук трябва да подчертаем, че ние понякога познаваме значителни писатели не по техните собствени творби, а по мненията на критиците и учените за тях. И чуждите мнения ни пречат да видим тяхната истинска същност.

Не трябва да забравяме случая с онзи учен, голям познавач на Гьоте, в чиято библиотека имало всичко, писано за Гьоте, но липсвали самите съчинения на великия поет.

В желанието си да покажем голяма научна документация, което е хубаво, ние нерядко губим своя собствен поглед към творбата или пък в усложненията на теоретичните постановки разтваряме спецификата на книгата и творческата индивидуалност на писателя.

5. Монополизъмът в литературознанието все още се изразява главно в стремежа на отделни групи критици и учени да налагат определен начин на писане като съвременен, модерен, научен. Това се отнася особено до литературната критика. Има учени и критици, които обявяват „есеистичното писане“ за ненаучно и несъвременно. Има, обратно, критици, които обявяват научнотеоретичното писане за сучно, за доктринерство, дори самата теория на литературата за излишна. И в литературознанието, и в литературната критика подходът трябва да бъде индивидуален и всеки научен труд да се преценява конкретно. Монопол за даден метод, стил, начин на писане в литературознанието и критиката не е имало и няма да има. И тук най-важното е талантът и способността за добросъвестен труд.

6. Смятам. Трябва да се подхожда конкретно към всеки млад научен работник, съобразно с неговите интереси и индивидуалност и да му се назначава съответно подходящ научен ръководител, който да не го прави подчинен, а именно да му помогне да разкрие своя облик, своята творческа индивидуалност.

7. Не ни достигат книги и литературни списания от чуждите страни — особено най-авторитетните. Валута все пак би трябвало да се пожертва и в тази насока с оглед повишаване квалификацията на научните работници.

8. Преодоляването на догмите, предварителните тези: оценката, която се даваше например на „военните разкази“ на Й. Йовков, на цялостното дело на Ив. Вазов, на „втория период“ от Яворовото творчество, отричането на поетите-символисти и т. н.

А също така възможността за използването на различни методи за изследване литературните произведения на отделните автори, използването на различни стилове, подходи и пр.

9. В момента не виждам да съществуват излишни прегради пред плурализма на мненията в литературознанието.

10. Формулите в литературознанието и критиката не обичам. След като написях книгата „Заради живота“ — как умираат героите на българските писатели, — ще се опитам да напиша книга „Заради свободата“ — българинът в затвора, в творбите на нашите писатели.

ИВАН ПОПИВАНОВ:

1. Основните задачи пред литературната ни наука са свързани с необходимостта от разработване на крупни проблеми. Крайно нужна е цялостна, задълбочена, многоаспектна история на старобългарската ни литература, чрез която ще се изтъкне големият принос на народа ни в културата на средновековието, ще се изясни и ролята на старобългарския език в международен план. Тази задача ще бъде отчасти решена с подготвяната многотомна история на българската литература. Но необходими са и редица трудове за делото на Кирил и Методий, на техните ученици, на други велики наши първоучители от средновековието.

В другите култури има по десетина цялостни литературни истории, които се издават и играят роля. В тази област сме изостанали твърде много. Насъщно нужни са не само многотомни колективни истории на литературата, но и по-кратки, с индивидуални виждания, с личен поглед. Крайно необходима е кратка история на литературата ни с изясняване на възлови българистични проблеми, в противовес на заблуждения и фалшификации за народността ни култура. Такъв труд би играл голяма положителна роля особено за българистите в чужбина.

В последните години бяха създадени редица хубави монографии за големи наши писатели; с тях бяха изличени „бели петна“ в литературната ни история. Но все още изпъква необходимостта от богати литературоведски разработки за най-бележитите ни творци — Ботев, Яворов, Смирненски, Вапцаров и др.

Пред литературната теория стои задачата да бъдат разработени редица методологически проблеми — за метода, за ролята на творческата личност, за идеологическата същност, за националното и интернационалното и пр.

2. Очаквам да се разгледат и изяснят от нашето литературознание някои сложни и противоречиви явления, нерядко отбягвани или едностранчиво осветлявани досега. Догматизмът тотално отричаше подобни сложни изяви. През априлските години се направи много за върната преоценка. Но се проявиха и неубедителни тенденции с апологетично идеализиране, което не разкрива причинността, не анализира многообразно плюсовете и минусите.

Несъмнено новият подход към наследството изисква да бъдат издадени цялостно трудовете на редица наши литературоведи. Досега често при публикуване се съкращаваха и осакатяваха статии дори на Д. Благоев и Г. Бакалов поради неверните оценки за видни писатели. Нужно е обаче те да се представят пълно, с критичен коментар. Преди време бе издаден сборник с трудове на Боян Пенев — „Изкуството е нашата памет“ (1978) — с направени съкращения на текста, посочени общо в бележките, при това с критичност за липсващите пасажии.

Ясно е, че не можем да говорим за нов подход към наследството, докато не видим най-после издадена книга със статии и рецензии от Владимир Василев, крушен критик от буржоазната епоха, дълбоко противоречив в развитието си, преодолял съществените слабости на метода си след Девети септември. Тук също не е препоръчителна

апологетичната оценка, към каквато имат склонност някои наши литературоведи. Изисква се правдиво оценяване на идейно-естетическите особености, без замазване на неприемливите принципи и грешките, без отбягване на сложните въпроси.

3. Авторитетът на критиката ни ще се повиши с възможностите на гласността, с разширяване на хоризонтите пред нея. Практиката показва, че когато има благоприятна обстановка, подходяща творческа атмосфера, се развиват хубави дискусии, каквито са Априлските литературни дискусии, организирани от Съюза на българските писатели.

Важен е въпросът за народната оценка. Тя е силна и категорична, играла е и ще играе голяма роля. Може би най-убедителният пример е свързан с отношението към Вапцаров, оценен правдиво не от писателите и критиците ни, а от народа ни, от младежта, от интелигенцията ни (не изключвам от нея, разбира се, писателите и литературоведите, но безспорно кръгът ѝ е много по-широк).

Народната оценка не бива да се смесва с опашките пред книжарниците, често пъти предизвикани от сензационни представи за ценностите и насочени към съмнителни художествени образци, не бива да се смесва и с тиражите. Тук имаме предвид само част от читателските търсения, невинаги най-здравите. Но аз вярвам във възможностите нашата критика да се извиси повече, ако се засили връзката с народните среди, с трудовите хора. Спомням се немалко хубави срещи и разговори с работниците на Девня, които проявяват висока вискателност и са много по-критични от критиците.

Нашите вестници и списания не поддържат достатъчни връзки с читателите, не публикуват достатъчно техни писма. В съветските издания отдавна се печатат подобни писма и особено напоследък виждаме чудесни резултати!

Представям си обвързването с народната оценка чрез демократичността и гласността, чрез дискусии и творчески срещи, чрез повече и по-ползотворни общувания с хората от села и градове. С една дума — по-малко в кафенетата, повече на свеж въздух!

4. Смятам, че е отживяло откъсването и изолирането на част от литературоведите ни от университетите и училищата. Това пречи. И на тях, и на цялата ни култура. Правеха се опити за интеграция, които се доведоха до нищо съществено. Сега са нужни по-същностни преустройства. Не мога да разбера каква е тази система на науката, при която от университетските преподаватели се изискват стриктни нормативи на преподавателска заетост наред с научна работа (често пъти не по-малка), а в същото време не се използват силите на талантиливи научни работници в институтите на БАН — те биха могли в практиката да проверяват своите научни търсения и резултати. Убеден съм, че ако всички научни работници литературоведи преподаваха, това би повишило не само равнището на университетите ни, но и творческите постижения в науката. Разбира се, не става въпрос да се иска на пълен норматив или цялостна учебно-възпитателна обвързаност.

5. Самооценка в литературознанието е правена повече по косвен път. Съществуват групи, „триумвирати“, при които наблюдаваме взаимни реципрочни хвалебствия, с произволни субективистични представи за завоеванията. Тук изпъкват и проблеми на научната етика. Смятам, че преустройството ни задължава да поведем борба против подобни срамни явления. Има и случаи на усърдни поклони от страна на някои благодарни към хора на постове, които са им били благодетели. . .

Монополизмът в литературознанието ще бъде напълно изличен, като се въведе системна мандатност. Подобна мандатност досега е имало в СУ „Климент Охридски“, по-специално при ректорските и деканските ръководства (не и в катедрите). Не е било така обаче в Литературния институт на БАН, в специализираните съвети. Нужно е мандатно да се сменят и ръководствата на изданията, издателствата и др.

6. Вярвам в младите. Те са нашата голяма надежда. Разбира се, не бива да се мисли, че само те ще осъществят преустройството, както понякога се твърди. . .

В последните години бяха защитени интересни дисертации, написани бяха ценни трудове от млади литературоведи. Повечето от тях са добре подготвени, ползват ези-

ци, запознати са с нови насоки в съвременното литературознание. Стремят се към нов, по-особен аспект на анализирани и интерпретирани. Всичко това е хубаво.

Но в някои случаи е нужна по-голяма самостоятелност на мисленето. Не бива да се робува на модни образци. Наскоро у нас бе отпечатана книгата на Нортърп Фрай „Анатомия на критиката“ (за пръв път е издадена преди тридесет години). Изведнъж почнахме да виждаме, че концепциите на автора взеха да се мяркат в научни трудове. Той сега е открит за тях! Става въпрос да не се плъзгаме по робуване на чужди мнения, а да имаме критично отношение към авторитети и нашумели автори. В търсенето на нов подход при отдалечаване от трафаретно традиционното също е възможно да се стигне до нов трафарет — с дежурно въвеждане на „диахронно“ и „синхронно“, „парадигматика“ и „синтагматика“, „дискурс“, „наративност“ и пр.

Да не бъде разбран погрешно — не се обявявам против въвеждането на подобни понятия. Но когато започнем да ги срещаме във всяка дисертация, при подходящ и неподходящ случай, не се ли създава впечатление понякога за хвърляне прах в очите на възприемащите?

Разговарял съм с редица сериозни литературоведи от други страни. Всички са на мнение, че структурализмът се е оказал преходна мода, че той вече е изгубил значението си, че е проличала неговата едностранчивост. Но у нас все още има литературоведи, които цитират безкритично и апологетично Р. Якобсон и Ю. Лотман, без да виждат в тях каквито и да е неприемливи или едностранчиви постановки. Тук също има немалко външна имитация на техните сждения.

Никога не съм бил тотално против структурализма и съм спорел с негови категорични отрицатели. Безспорно е, че той имаше завоевания, изигра в редица отношения положителна роля. Но да възхваляваме нещо, което вече е отминало в историята, без да виждаме някаква противоречивост в него — и при това да представяме, че си служим с новаторски подходи в литературознанието, не е ли това най-малкото наивно?

Някои млади автори се отдалечават пределно от всякакви идеологически проблеми. Съсредоточават вниманието си само към текста, към поетиката. Човъркат структури и технически „прийоми“. Според мен това също е ограниченост.

Има хора, които си въобразяват, че преустройството изхвърля на боклука идеологическите критерии, че вече не бива да се говори за идеализъм, формализъм — като за отрицателни явления. Дълбоко погрешно! Съвременното литературознание няма да се откаже никога от марксистко-ленинския подход при оценка на явленията, от анализиране на социологичното, идеологическото (което не е само конюнктура!), в единство с естетическото.

Стигаме до парадокса, че в западното литературознание повече изследват проблемите на социологичното, отколкото често пъти у нас! Това е недопустимо.

7. Изоставаме в издаването на крупни литературоведски изяви в световното литературознание.

Опитът трябва да се усвоява творчески, не механично!

8. След 1956 г. нашата литературна наука постигна много в борбата срещу догматизма. Преодолея бяха вулгарно-социологическите теории за творчеството. Направени бяха правдивы оценки на литературното развитие. Осъществени бяха крупни задачи с разработки за панорамното развитие на литературата ни, за народностните изяви, за стила, за приноса на историческия роман, за естетическите направления и др.

9. Задача на съвременното преустройство в обществото ни, в културата ни е да воюва срещу опитите да се потиска критиката, срещу липсата на дискуссионност, срещу манипулирането с литературоведските изяви, срещу монополизма от всякакъв тип.

Все още ние всички трябва да се учим на плурализъм. При това не бива да забравяме, че става въпрос за социалистически плурализъм, при който свободната размяна на мненията, критичността не водят до алогични построения и абсурдни теории без каквото и да е основание, не водят до безпринципен еklektизъм, до пълна раздяла с всякакви критерии. Ние дори още не знаем какъв е точно неговият облик. Но сме убе-

дени, че той ще ни обогати и въоръжи, че ще даде мощен тласък за развитието на литературната наука, че той е неуязвим, каквито и излишни или неизлишни прегради да срещне по пътя си. . .

ИВАН СПАСОВ:

Въпросите на списание „Литературна мисъл“ са не само насочващи, но и твърде „обемисти“ като проблематика. Не може и дума да става за тяхното изчерпване чрез бегли отговори. Освен това в случая се провежда обсъждане на много важни страни от настоящата, от миналата и главно от бъдещата дейност на учените в областта на съвременното ни литературознание. Засягат се също така и участието, пък и приносът на оперативната литературна критика. И поради всички тези обстоятелства лично аз предпочитам избирателния подход за своята намеса в диалога — според собствените си възгледи, подготовка и прогноза. Това условие субективно е неизбежно и е позволено в подобни дискусии.

1. Сега, в обстановката на все повече пропагандираните и доста бавно реализираните гласност, демократичност, свобода, популярност и отговорност на науката пред обществото; днес, когато идеологическият и естетическият фронт стават необходима, неминуема, органична част от живата действителност и от духа на преустройството, пред българското литературознание проблемите са многобройни, сложни, а и неотложни. Те и досега не са били малко, както и непрекъснато ще се увеличават. Според мене по-съществените предстоящи задължения се включват в следната голяма потребност:

— време е да се напише обективно-научна, четивна, просторна, авторитетна история на цялата българска художествената литература и преди всичко на нейното развитие през новата и най-нова социално-политическа, гражданска и емоционална съдба на народа ни. Говоря за българската литература в нейното социалистическо зараждане, утвърждаване, процъфтяване и битуване. Тя следва да се обособи като самостоятелен учебен предмет в училищата и във висшите учебни заведения с хуманитарен профил. Тя има нужда, като предварителна подготовка за това историко-концептуално, хронологическо, жанрово, художествено-стилистическо изучаване и обобщаване, от предстоящи монографии за най-крупните ни писатели; от идейно-проблемно анализиране, от натрупване на изворови справочници (сборници от дискусии, разговори, изказвания, спорове, обзори, рецензии, анкети, откровения, спомени, конференции, конгреси и пр.). Тя трябва да бъде придружена от подробен библиографски апарат, от позоваване на съществените публикации в този смисъл, от нагледен материал (фотоси, факсимилета, снимки на изтъкнати автори, писма, документи). Аз виждам една такава история не академично суха и досадна с теоретизациите си, а написана увличащо, интересно, чрез интригуваща, разбира се, не сензационна трактовка на лични биографии, на сведения около замисъла, възникването, осъществяването на крупни литературни творения в съвременната ни словесна култура. Това обстоятелство няма да попречи на научността в изложението, не ще доведе до отклонение от принципите, на които се подчиняват такива изследвания. Напротив — ще се получи една слав от различни похвати, от жанрова многогранност, от разкрепостени подходи към тенденции, явления, завоевания, извисявания и неуспехи, които са напълно естествени за всеки художествен процес. Този един (а може да са и повече!) том, посветен на днешната ни социалистическа литература, ще представлява нещо като сборник, като „читанка“, като наръчник, като необходима „справочна“ книга за всички обичащи българската литература. Тази книга няма да направи безпредметни другите публикации (доколкото знам, сега се готви указател за съвременните живи писатели, а може и някой други по-различни идеи да се осъществяват междуременно).

Томът или томовете, предназначени за съвременната българска литература, могат да се напишат и от работещите, и от сътрудниците на Литературния институт към БАН, но могат да са дело и на други подготвени учени — съмишленици, едино-

мислещи или опониращи си литературоведи. Този труд може да стане смисълът и за творческите амбиции на отделен автор. Ще бъде напълно естествено да се появят и „успоредни“ истории на най-новата ни литература, пък и на цялостното ѝ зараждане, формиране и протичане. От един такъв истински, реален „плурализъм“ имаме и нужда, а и отдавна сме го чакали. Знае се, че по този начин при новите обстоятелства, с днешна методология и, дай боже, на много по-високо оценъчно-тълкувателско равнище бихме извисили една наша полезна традиция, която господства в миналото.

2. Непременно трябва да се промени стесненият, ограниченият, даже предубеденият подход към изучаване, изтъкване и оповестяване на литературното ни наследство. Какво имам предвид? Да се разшири периметърът на изследванията, за да може да се обърне внимание на всичко, заслужаващо да бъде включено в развойните тенденции, в естетическите ценности, в духовното съкровище било като главно направление, било като значителни характеристики, било като потребни нюанси, било като колоритни детайли. В този план на нашата съвременна литературна история предстои да се върне отново към литературни „центрове“ като списанията „Мисъл“, „Златотор“, „Ново време“, „Пламяк“ и други. Нужни са преоценка и трезвост в подредането и в степенуването на факторите и на фактите, които са формирали нашата литература. Искам да подчертая, че двете изследвания за д-р Кръстев (на Любомир Стаматов и на Георги Цанков) са и необходими, и приятни явления в духа на идеята, която развивам и поддържам с тези твърдения.

За да се реализира тая широта, за която вече ние всички ратуваме и която сега възприемаме като незаменима сила в цялостното ново и пълно представяне на литературната ни история, би следвало да се публикуват множество произведения, също така изляло и отделни автори. Публикациите да се придружават от задълбочен и просторен коментар, за да се присъединят писателите към естественото си място в развитието на българската литература, на литературната и теоретическата мисъл. И за да не се повтарят на различни места в предложенията си, тъй като, както се вижда, нещата са органично преплетени, още тук ще изброя някои имена, които заслужават внимание: поезията на Мара Белчева не е издавана от 1931 г. — повече от половин век, с изключение на поместваните малобройни стихове в някои антологии. Постесата Люба Касърва е непозната на съвременната читателска аудитория. Лириката на Яна Язова, името на която е твърде популярно напоследък, също така не е преиздавана от 1934 г. досега. Няма да изтъквам пропуските, отнасящи се до поетеси и белетристски, членувачи в Клуба на жените писателки, част от чиито произведения са ни познати чрез сборниците „Сноп“. Ние не знаем почти нищо за творчеството на Стефан Тинтеров—Вен Тин. Далече от необходимото теоретико-естетическо и развойно изследване на нашата литература стоят автори като Чавдар Мутафов, Трифон Кунев, Андрей Протич, Стефан Минчев, Васил Пундев, Йордан Маринополски, Димо Кьорчев, Димитър Димитров, Константин Гълъбов, Иван Ст. Андрейчин, Иван Кирилов, Иван Арнаудов. Не търся ред съобразно групировки, школи, жанрове, а само изреждам факти, без които не може да мине обновлението на съвременното ни литературознание. Списъкът трябва задължително да се увеличи. . .

3. Когато става дума за авторитета на съвременната ни литературна критика, трябва да се засегнат редица обстоятелства и фактори. Сложността в работата на критиците като ценители произтича от много професионални, обществени, психо-емоционални, гражданско-идейни условия, които са деликатни по същество и се отразяват и видимо, и невидимо върху дейността на самия литературен критик. Нека изтъкна само някои свои отдавнашни размисли, наблюдения и констатации. Няма съмнение, че литературната критика е и съждение за художествените явления, и самата представлява литература, макар и специфична, която подлежи на оценка. Без да е малочетен хибрид, фактически критиката заема средишно място в развитието на литературата и на общото литературознание. Без критиката в нейните оперативни форми не би могла да се изгради по-късно пълноценна литературна история. Теорията също така е невъзможна без оперативната литературна критика, защото получава от нея

първите анализи, синтези, конкретни проучвания на процесите в така наричаната текуща литература“. Дори само ако спрем разсъжденията си при тези няколко взаимовръзки, ще се убедим, че литературната критика, предназначена да оценява художествените произведения, е застрашена в еднакво пагубна степен и от догматизма (който преди години се ширеше), и от незнанието или от полузнанието, които сега се разполагат по страниците на списания и вестници.

Днешната ни критика има много да работи, за да възвърне потребния ѝ висок престиж пред мисълта, вярата и доверието на читателите. Преди всичко тя е длъжна да се спаси от ролята на слуга, на обслужвач, на несвойствен „говорител“, каквато са ѝ налагали, а и самата си е отреждала. За нея тази необходимост е алтернативна. Иначе тя ще съществува само формално като критика и заедно с това по смисъл и по функция ще се е самоликвидирала. Без необходимо и органически дълбоко преустройство критиката не може по никакъв начин „да се обвърже“ с народната оценка. Ще изтъкна още тук, че такова пълно съвпадение или обвързване нито е потребно, нито е възможно. Професионалният авторитет на литературната критика се защитава не чрез някакво механично присъединяване към общонародната, масовата, всевалидната гледна точка за литературните явления (такава може да съществува само като далечно пожелание). Други са пътищата към трайния авторитет на критика — ценител и съдник: богата ерудиция, честност в позицията, тънък вкус, издръжлив характер, сила на словото, убедителност на доводите, страдание, болка, незаменима обич към литературата. Това са изисквания и предпоставки, лишени от конюнктурен смисъл, а проникващи дълбоко в личностно-нравствената, в научно-професионалната същина на проблема за авторитета на литературната критика.

Разбира се, не трябва да изключваме от цялостната обстановка, в която се заражда, развива и действа литературната критика, особеностите на микросредата, на обществената атмосфера, които са обективни фактори с пряко отражение върху аналитико-оценъчните задължения на отделните критици, а и на сборното понятие „оперативна литературна критика“. Въпросът е за неминуемите преобразования, които биха довели до такива благотворни за критиката фактори като плурализъм на възгледите и на оценките, търпимост за различните становища, обединение на единомишленици около една позиция, около едно издание или около един авторитет; публичност на изказванията, чести дискусии, многопалитреност на изрaza, жанрово многообразие на критическото творчество. Тук особено важно е да се разшири обсегът на фактите, които ще послужат и за положителните, и за отрицателните заключения на критиката в преценката на съвременната литература преди всичко, пък и на художественото наследство от по-близкото или от по-далечното минало. Колкото по-просторен е теренът, върху който критиците разполагат своите концепции, толкова по-успешни ще бъдат общите изводи, включващи тенденции, специфики, отделни автори, конкретни произведения. Тази постановка е твърде ефикасна с оглед на преустройството на литературната критика. По такъв начин ще се избегне или значително ще се ограничи фаворизирането, ще се укрепи справедливостта, ще се приближи оценъчната роля на критиката до тази на народа, който е и потребител, и създател, и ценител на естетическите стойности.

10. Много ме интригува формулировката на десетия въпрос. И ще си позволя да изкажа накратко някои разсъждения за сложното диалектическо единство на художественото произведение. Като се уповаваме и на класиката, и на съвременните автори, би следвало да пристъпваме от нови, от съвременни позиции към структурата на идейно-естетическата цялост, каквато представлява всяко голямо творение на литературата. Според моето разбиране досега ние по-често или повече обременявахме анализа на произведенията с теоретически, с „философски“, със социални доводи, с преките изказвания и откровения на самия творец, които визират или общото му дело, или биографията на определена идея, реализирана чрез самото произведение. Не апелирам да се отказваме от подобни похвати, без които проникването в същността на създадената художествена ценност би се затруднило, а понякога би било и невъзмож-

но. И в същото време смятам, че творческата практика е относително „независима“, неподчинена директно и механистично на посочените принципи. Тя не може да се импровизира чрез предварителни формулировки. Тя протича вътрешно единно, емоционално сплотено; мъчително и оздравително е нейното израждане. Ражда се нов свят. Гради се ново познание. Мобилизират се всичките сили на духа, на сетивата, на мисленето. Следователно — могат да се разминат личните обяснения за написаното и неговата иманентна същност. Процесът на творчеството е и организиран, и спонтанен; и закономерен, и „произволен“. Би следвало и литературознанието, когато влиза в прерогативите на оперативната литературна критика; пък и тя самата, когато преминава в пространствата на литературната теория и история, да вникват по навътре, по-гълбинно в тия лабиринти на оценката. Иначе тя няма да се различава от простата констатация, която е видима за всеки; няма да се издигне над посредствената истина, която не може в никакъв случай да е авторитетна. Само силният, компетентен анализ на литературното произведение може да привлече читателите (да не злоупотребяваме с думата народ!) и да издига в тяхната оценка предназначението и делото на литературните критици. Така постепенно и сигурно литературнокритическата оценка ще се приближава до автентичната природа на словесното изкуство, ще прониква все повече и по-същностно в неговата „светая светих“, ще достига до вътрешните закономерности на създаването, развитието, битуването и въздействието му. Няма друг път, по-гарантиран и по-верен, за преодоляване на грубия социологизъм и за спасяване на литературата от смъртния ѝ враг — повърхностния коментар.